

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HİZİPLERİN HADİSLERİ FEDA ETMESİ VE HADİSLERE BAKIŞ AÇISI HADITH'S PERSPECTIVE AND HADITH'S PERSPECTIVE

Zekeriya EFE*

Öz

İlk zamanlarda olduğu gibi günümüzde de hadis hakkında tartışmalar devam etmektedir. Bu tartışmalar zaman zaman ilmi olduğu gibi bazen de ideolojik olmuştur. Ayrıca bu tartışmalar bazen peygamberin dindeki konumu üzerinden yapılırken bazen de oryantalistlerin etkisiyle hadislerin sıhhati ile devam etmiş, öyleki hadislerin bağlayıcılığı ve değeri konusuna kadar ulaşmıştır. Hadislerin dinin inşası konusunda ikinci kaynak olarak söz sahibi olduğunu göz önüne aldığımızda bu gibi tartışmaların olması (iyi niyet beslenildiğinde) doğal olarak kabul edilebilir. Zira islam dininin şekillenmesinde hadislerin rolü büyüktür. Ancak tartışmaların çıkış ve seyrine bakıldığında durumun o kadar da iyi niyetten kaynaklanan bir durum olmadığı görülmektedir. Hadislerin tartışılır bir konuma getirilmesinin en temelinde yatan bazı etkenlerin varlığından söz edilebilir. Hadislerin islam dini açısından ikinci kaynak olarak kabul görmesi dine hücum edenlerin dikkatini çekmiş, dinin etkisiz ve yetkisiz bir hale getirilmesi için yıkımın buradan başlanması gerektiğine karar verilmiş görülmektedir. Bu düşünceyle hadisler saldırılara maruz kalmıştır. Ancak hadislerin (büyük çoğunluğunun) sözlü olarak nakledilmesi (bilincine sahip olmaları) dolayısıyla içerisinde sıhhati açısından bir takım şüpheler barındırdığı ihtimalini göze alarak yıkım konusunda bu alanda çalışmalar yapanlar, hadislerin sıhhati açısından birçok önlemler alınmasıyla karşılaşan oryantalistler şaşkına dönmüşlerdir. Zira muhaddisler sıkı ve titiz çalışmaları neticesinde birçok önlemleri almışlar, bu doğrultuda ilkeler belirlemişlerdir. Bunun neticesinde bazı gruplar hadisleri birinci kaynaktan ayrı görmezken, kimileri de çok farklı düşünceye sahip olmuşlardır. Bütün bu durumlar gözönünde bulundurulursa hadislerin mağduriyeti ve feda edilmesi daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. Gerek yorumsal olarak gerekse lafız olarak hadisler hem hizip çatışmalarına feda edilmiş hem de oryantalistlerin saldırısına maruz kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Din, Hadis, Rivayet, Hadis-i Hüda, Hadis-i Zevaid.

Abstract

As in the early days, discussions about hadith still continue today. These debates have at times been scientific as well as ideological at times. In addition, these discussions were sometimes made over the position of the prophet in religion, and sometimes continued with the soundness of the hadiths under the influence of the orientalists, thus reaching the issue of the bindingness and value of the hadiths. Considering that hadiths have a say as the second source for the construction of religion, it can be accepted as natural that there are such discussions (when good intentions are nurtured). For, hadiths have a great role in shaping the religion of Islam. However, considering the emergence and course of the discussions, it is seen that the situation is not due to good intentions. It can be mentioned that there are some factors that underlie the discussion of the hadiths. The acceptance of hadiths as the second source in terms of the religion of Islam attracted the attention of those who attacked the religion, and it was seen that it was decided that the destruction should be started from here in order to render the religion ineffective and unauthorized. With this in mind, hadiths were attacked. However, because of the fact that (the vast majority) of the hadiths are verbally transmitted (they have consciousness), those who work in this field on the subject of destruction, taking into account the possibility that there are some doubts in terms of their health, are astonished by the orientalists who are faced with many measures in terms of the soundness of the hadiths. Because the scholars took many precautions as a result of their hard and meticulous work and determined principles in this direction. As a result, some groups do not see hadiths separate from the first source, while others have very different views. Considering all these situations, the victimization and sacrifice of hadiths will be understood more clearly. Both interpretatively and verbally, hadiths were sacrificed to factional conflicts and were attacked by orientalists.

Keywords: Tafsir Science, Religion, Hadith, Transfer of the Word, Binding Hadith, Non-Binding Hadith.

* Dr., Yozgat Ayşe İlicak Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Orcid: 0000-0002-5530-0495, zekeriyaefe@hotmail.com

GİRİŞ

İslam dininin temel metinlerinden olan hadisler, sözlü bir dil ve kültüre sahip olan bir toplum tarafından sözlü ve yazılı olarak rivayet edilmiş ve daha sonra da tamamen yazıya aktarılmıştır.

İnsanların vahiy kültürüne alışmaları ve vahiy metinlerinin arasına başka sözlerin karışmaması için Hz. Peygamberin (sav) bir takım tedbirlere başvurması kaçınılmazdır. Bu tedbirlerden bir tanesi de kendi sözlerinin bir müddet yazılmasını yasaklamış olmasıdır. Ancak vahiy bilincinin toplum içerisinde tamamen yerleşmesinden sonra yazılmasına müsaade edip bu yasağı *"Bu ağızdan doğrudan başka bir söz çıkmaz!"* (Suyûti, 2005, I, 781) diyerek kaldırmıştır.

Hadisler, yazıya aktarılması az olmakla birlikte belli bir zamana kadar çoğunlukla şifahi olarak rivayet edilen bir geleneğe sahiptir. Tedvin dönemine kadar geçen zaman diliminde insanların iyisi, kötüsü ve hafızası üçlemesinden kaynaklanan bir takım eleştirilere uğraması söz konusu olmuştur. Bu durum ülemanın dikkatini çekmiş ve bu yönde çalışmalar yapmışlardır. Zira dinin anlaşılmasında ve yaşam modeli haline getirilmesinde hadislerin rolü vazgeçilemez bir unsurdur. Bu nedenle sahihi sakiminden ayırt edilmesi zarureti doğmuştur. Böylece ilim adamları hadisleri tasnif edip sıhhat açısından değerlendirmeleri için çok çaba harcamışlardır. Ancak buna rağmen hadisler konusu, maalesef tartışılmaktan kendini kurtaramamıştır. Bu tartışmalar, zaman zaman hadislere ihanete kadar gitmekten kendini alamamıştır. Yani hadisler, genellikle hizip mücadelelerine kurban edilegelmiştir.

1. Grup Çatışmalarında Hadislerin Feda Edilmesi

Hadisleri en çok tartışılır bir duruma getirenler ve amaçları dikkate alındığında iki grup dikkatimizi çekmektedir. Bu grupları inkârcılar ve su-i istimalcılar olarak nitelemek mümkündür.

1.1. Hadis İnkârcıları

Genelde bu gruba mensup olan elitler, geliştirdikleri dini motiflere hadisleri engel olarak gördüklerinden hadislerin tamamını inkâr etmektedirler. Bu kesim hadislerin çoğunlukla Kur'an ve İslam'ın temel ilkelerine ters düştüklerini iddia etmektedirler. Zira sahih olup olmadıklarını tespit edemeyiz demekte ve daha da ileri giderek birer şeytani öğütler, Kur'an'ın rakibi, Yahudilikteki Mişna gibi benzetmeler ve yakıştırmalar yapmaktadırlar. Geliştirdikleri 19 rakamı bilmeceyiyle metotlarını oluşturmuşlardır. Bu metoda göre, 19 rakamına uymadığı gerekçesiyle 1985 yılında Tevbe Suresi'ndeki son iki ayetin Kur'an'a ilave edildiğini, Kur'an'dan olmadığını iddia etmekten de geri durmamışlardır. (Yüksel, 1997, 91; Çelik, 2008, 44). Bu grup hadisleri hiç kabul etmedikleri gibi onlarla amel etmeyi de şirk olarak görmektedirler. Hiçbir delilleri olmaksızın harflere yüklenen sayısal değerleri dikkate alarak kitaplar yazan bu grup, hadislerin hiçbir kıymet ve değerinin olmadığını savunduklarından bunlar araştırmamızın kapsamı içerisine girmemektedir (Yüksel, 1997, 219).

1.2. Hadis Su-i İstimalcıları

Bu grup hadisleri menfaatleri doğrultusunda kullanmaktadırlar. İlk dönemlerden itibaren düşünüldüğünde anlamda tahrifat yapmak, hadislere ekleme yapmak gibi nedenler hadislerin feda edilmesi olarak sayılırken daha sonra menfaat perestlik, iyi niyet(!) göstergesi veya İslam'a hizmet etme düşüncesiyle hadis uydurmaları, grupları yermek veya övmek gibi nedenlerle uydurmalar görülmüştür. Bu gibi yollar hadislerin feda edilmesinden bazılarıdır. (Kandemir, 1997, 43)

1.2.1. Hadislerin Yorumla Feda Edilmesi

Hadisler daha islamın ilk dönemlerinde ihanete uğramış, insanların sömürü çıkarlarına alet edilmeye başlanmıştır. İlk ihanet, anlamsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ali ve Muaviye savaşında öldürülen Ammar'la ilgili Ammar hadisinde olduğu gibi (Teyalisi, 1999, 517). Bu hadisin hatırlanmasında cereyan eden olay siffin hadisesidir; Abdullah b. Amr b. As, babası Amr'a Ammar öldürüldüğünde peygamberin: *"Vah İbn Sümeyye! Seni azgın bir topluluk öldürecek"* (Müslim, ts., 2235; Nesaî, 1986, VII, 467)¹ hadisini hatırlatınca Amr, Muaviye'nin huzurunda oğlunun ne demek istediğini işittin mi diye sorması üzerine Muaviye bu hadisin anlamını kendi çıkarına yorumlayarak şöyle der: *"Böyle önemsiz şeylerle bize geliyorsunuz. Onu biz mi öldürdük? Asıl onu öldürenler onunla bize karşı gelip onu getirenlerdir."* (Müslim, ts., 2235; Nesaî, 1986, VII, 467). Böylece azgın bir topluluk olmaktan kendi toplumunu uzak tutmaya, iddialarının gerçek olduğunu ve ideallerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu davranış, gruplar savaşında bu

¹ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: إِنِّي لَأَسِيرُ مَعَ مُعَاوِيَةَ فِي مُنَصَّرِفِهِ مِنْ صَفِيِّنَ، بَيْنَهُ وَبَيْنَ عُمَرُو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرُو بْنِ الْعَاصِ: يَا أَبَتِ، مَا سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِعَمَّارٍ: "وَيْحَكَ يَا ابْنَ سُمَيْةَ تَقْتُلُكَ الْبَاغِيَةُ"؟ قَالَ: فَقَالَ عُمَرُو لِمُعَاوِيَةَ: أَلَا تَسْمَعُ مَا يَقُولُ هَذَا؟ فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: لَا تَرَا لَ تَأْتِينَا بِهَذِهِ أَنْحُنُ قَتَلْنَا؟ إِنَّمَا قَتَلَهُ الَّذِينَ جَاءُوا بِهِ

sahih hadisin ilk olarak anlamsal tahrife kurban edilmesini gerçekleştirmiştir (Ahmed b. Hanbel, 1995, XI, 42; el-Hakim, 1990, 442).¹

Daha sonra gruplar savaşında uydurmalar, yayılmaya başlayınca hizip savaşlarına hadisler kurban edilmeye de devam etmiştir. Bu savaşlar değişik şekillerde devam ettikçe hadisler de feda edilmeye devam edecektir.

1.2.2. Yermek-Övmek Amacıyla Hadisleri Feda Etmek.

Bazı gruplar, uydurulan hadisleri sahih hadislerin önüne geçirmek, hatta uydurma hadisler de onları yeterince doyuma ulaştırmamış olacak ki, kendileri gayp âleminde, uyku ve yakaza halinde bizzat peygamberden hadis aldıklarını söyleyerek hadis uydurmak suretiyle grup ve hiziplerini meşrulaştırmak, çoğaltmak ve doğruluklarını ispat etmek için çalışmışlar ve çalışmaya devam etmektedirler. Bu grup, daha ziyade dini anlatımlarını hurafeler üzerinden yaptıklarından, akli devre dışı bıraktıklarından çok fazla eleştirilere maruz kalmaktadırlar. Ayrıca bu tutumları zamanla hadisleri tartışılır bir duruma taşıma nedeni olmuştur. Genelde hadislerin uydurulması, liderlerini meşrulaştırmak, peygamberin işareti anlamında peygamberden referans almak, rakip grubu/liderini ise yermek şeklinde olmak suretiyle hadislerin feda edilmesine neden olmuşlardır.

Bazı gruplar ise bir önceki grubun elindeki malzemeleri alınca dini asıl saflığına kavuşturacaklarını düşünmüşler, (özellikle bazı gruplar tarafından da sapkın olarak nitelenince) hadislerin olması gereken konumuna oturtmak yerine tüm hadisleri gözden çıkartmak durumunda olmuşlardır. Böylece her iki grupta gruplar savaşına hadisleri kurban etmektedirler.

Zamanla bu burupların sataşmalar ve savaşmaları neticesinde olay, hadislerin sıhhati meselesinden çıkıp peygamberin dindeki konumu üzerinden peygambere taşınarak peygamberi tartışır hale getirmiştir. Böylece birine göre Müslüman için peygambere isnat edilen sözler her şeydir. Diğerine göre ise peygamberin dindeki konumu ve dolayısıyla ondan nakledilenler hiçbir şeydir. (Yahudilerle Hristiyanların birbirlerini hiçbir şekilde delillerinin olmadığını ifade etmek için hiçbir şeydir dedikleri gibidir." (el-Bakara 2/113).

Asıl olan, grup yanlısı veya karşıtı çerçevesinde olmaksızın objektif bir bakış açısıyla hakikatin ortaya konulması için hadisleri olması gereken konumuna yerleştirmektir.

Hadis ve sünnetin konumu ve bir takım fonksiyonları vardır. Anayasal niteliği, tebyin ve tebliğ görevi gibi fonksiyonlar, bunlardan birkaçıdır. Bu özelliklere sahip olan hadisler, eski/ilk dönemlerden itibaren tartışmalara konu olmuş, günümüzde de hararetle tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır. Öyle anlaşılıyor ki tüm zamanlar da olduğu gibi hadislerin bu tartışmalardan da kendisini kurtarması mümkün görünmemektedir. Bunun birçok nedeni vardır.

Grupların hadislere itiraz yönleri muarızlarına göre değişiklik arz etmektedir. Ağırlıklı olarak sözlü bir kaynaktan gelen hadislerin derlemelerinin uzun zaman sonra yapılması nedeniyle çeşitli ravilerin aynı hadisi farklı şekillerde rivayet etmesi ve kimi insanların bilerek, kimisinin ise iyi niyet dolayısıyla gâh hadisler uydurmaları, gâh hadislerde artma ve eksiltme yoluna gitmeleri (el- Elbanî, ts., IX, 100) ² gibi bir takım sebeplerden dolayı hadislere itirazın kapısı açılmış olsa da 'Ulema bu kapıyı "Hadis usulü metodu"yla kapatmıştır. Öyle ki, hadisler üzerinde ciddi bir çalışma yapılması gerekiyordu ve yapıldı. Bu nedenle Müslüman ilim adamları, hem hadislerin sahihini sakiminden ayırmaya gayret etmişler hem de hadislerin kaynaklığının durumunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Günümüzde hadislerin feda edilmesini tartışmaya açmakla sürdürenlerin birçoğu bu bilgilerden yoksundur. Bu durum yaptıkları münazaralardan açık seçik olarak anlaşılmaktadır.

2. Hadislerin Bağlayıcılığı

Birçok ayet-i kerime hadislerin bağlayıcılığına işaret etmektedir. Bu ayetler, bu alanla uğraşanların malumu olduğundan ve makalenin uzamamsından dolayı örnek vermemize gerek görülmemektedir (Al-i İmran 3/31-32; en-Nisa 4/59- 64; en-Nahl 16/44; el-Ahzab 33/21; el-A'râf 7/157; el-Haşr 59/7; en-Nur 24/51; Muhammed 47/33). Ancak bağlayıcı olan hadisler hangileridir? Bu konu üzerinde durulacaktır.

2.1. Hadislerin Bağlayıcılığı ve Peygamberin Konumu

Bu Bağlamda Hadisler, Bağlayıcılık Yönüyle İki Kısma Ayrılmıştır.

¹ "Bu rivayetin sıhhati açısından bakıldığında "[حكم الألباني]: صحيح" Elbanî'ye göre sahih, "هذا حديث صحيح على شرط الشيخين،" Zehebî'ye göre de sahih olan bu hadisin serüvenidir."

² Genellikle Katade'nin rivayetlerinde görüldüğü gibi "وأبوالها" ifadesinin hadise sonradan eklenmesi ihtimali dâhilindedir. Elbani, ise şu kısım -onları astılar- sonradan ilave edilmiş olduğundan sahih değildir demektedir. "4028 [قال الألباني]: صحيح دون قوله وصلبهم." Elbanî, ts., IX, 100.

- 1- Hadisi/Sünneti Huda
- 2- Hadisi/Sünneti Zevaid

Sünneti/Hadisi Zevaid (Kültürel ve Bilimsel Alan). Bilinmelidir ki, Hz. Peygamberin (sav) kültür, tecrübe ve deneyim çerçevesindeki söz ve davranışları “**Sünneti Zevaid**” (İbn Abidin, 1992, II, 103-374) dâhilinde değerlendirilir.¹ Bunların doğru olma ihtimali olduğu gibi yanlış olma ihtimali de vardır. Ancak asla yalan olamazlar. Zira peygamberler asla yalan söylemezler. Peygamberimiz, insan olma hasebiyle çevresinden aldığı tecrübe, kültür ve deneyimler sonucu elde ettiği bilgi birikimiyle bir konu hakkında o dönemde bilinen bir durumu paylaşmış olması mümkündür. Bu bilgilerin de tecrübe ve deneyimler sonucu yanlış olabilmesi de mümkündür. Bu durumda o yanlış ya bizzat kendisi tarafından (sonrada olsa) düzeltilmiş veya zaman içerisinde kazanılan deneyim ve tecrübeyle doğruluğu tespit edilmiştir. Zira bu ayırımın çok önemli bir maksada yönelik olduğu bilinmelidir. [المَفْصُودُ مِنْهَا تَمَيُّزُ الْعِبَادَاتِ مِنَ الْعَادَاتِ] “Bundan maksat ibadetlerle gelenekleri ayırt etmektir.” (İbn Abidin, 1992, II, 108)]

Hz. Muhammed (sav) vahyin gözetiminde olan bir Peygamberdir. Hata ve yanlış yapması durumunda hata ve yanlışlarının vahiyyle düzeltilmesi söz konusudur. Ancak bu alan bunun dışındadır. Bu alanda yapılan hata ve yanlışların akıl ve tecrübeyle bilinmesi ve düzeltilmesi mümkün olduğundan bu alana vahiy müdahale etmemektedir. Peygamberimizin (sav) yaşadığı dönemde insanların hayata dair bazı tecrübe ve deneyimler sonucu elde ettikleri kültürel bir bilgi birikimleri vardı. Bu birikimler sözlü olarak nesilden nesile aktarıla gelmiştir. Toplumdan ayrı yaşamayan bir peygamberin bu bilgi birikimini öğrenmesinden, onları zaman zaman dile getirmesinden daha tabii ne olabilir. Önemli olan bu bilgileri tespit etmek, kısımlarına ayırmaktır. Şu üç başlık altında toplamak mümkündür.

1. Ziraat ve ticaret alanı
2. Askeri ve savaş alanı
3. Tababet alanı

Bunların vahiyyle düzeltilen alanlar olmadığına ilişkin bazı örnekler verilmesi önem arz eder.

a) Bunlardan bir tanesi aşılama hadisesi örneğidir. Şöyle ki; Medineliler ziraatçı bir toplumdur.

Hicretten sonra peygamberimiz bazı sahabelerin hurma bahçesini dolaşırken hurma ağaçlarına aşılama yaptıklarına şahit olmuştuk. “ حَدَّثَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ، قَالَ: قَدِمَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ، وَهُم يَأْتِرُونَ النَّخْلَ، وَيُقْلِقُونَ النَّخْلَ، ” قَالَ: «مَا تَصْنَعُونَ؟» قَالُوا: «كُنَّا نَصْنَعُهُ، قَالَ: «لَعَلَّكُمْ لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا كَانْ خَيْرًا» فَتَرَكُوهُ، فَفَعَصْتُ أَوْ فَفَعَصْتُ، قَالَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: «إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، إِذَا أَمَرْتُكُمْ فَقَالَ: «بَشَرِيءٍ مِنْ دِينِكُمْ فَخُدُوا بِهِ، وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِنْ رَأْيِي، فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ» قَالَ عِكْرَمَةُ: أَوْ نَحْوَ هَذَا. قَالَ الْمُعَفَّرِيُّ: فَفَعَصْتُ وَلَمْ يَشْكُ رَافِعٌ» Rafi b. Hadiç buyurdu ki “*Rasûlullah (sav) Medine’ye vardığında onlar hurmaları aşılıyorlardı, hurmaları aşıyorlar dediklerinde peygamber “ne yapıyorsunuz” diye buyurdu, onlar da “(daha fazla üren elde etmek için) biz böyle yapıyoruz” dediler, peygamber “böyle yapmazsanız daha hayırlı olur” diye buyurduğunda onlar bundan vazgeçince üründe eksilme/bozulma oldu. Bu durum peygambere bildirilince “ben ancak bir beşerim! Size dininizden bir şey aktarırsam onu alın, (dünya işleriyle) bir görüş beyan edersem bilin ki bende bir insanım” diye buyurdu.*” (Müslim, ts., IV, 1835; “إسناده حسن من أجل سماك” İbn Mâce, ts., III, 526). Bu konudaki diğer rivayetler de aşağı yukarı bu minvaldedir (Ahmed b. Hanbel, 1995, III, 18-20/19).²

Bu hadislerden anlaşıldığı üzere klasik ulemanın da ifade ettiği gibi dini/şeri konularda peygamberin söylediği her söz doğrudur ve uyulması gerekir.³

Dünyevi işler dediğimiz kültürel ve deneysel olarak bilinen bilgilerin, (zan ve tahmin edilen bilgilerin) doğruluğu ve yanlışlığı söz konusu olabileceğinden bu örnekte olduğu gibi ümmetin uyması zorunlu alanlardan değildir.⁴ (Serahsî, 1993, I, 133.) Zira vahyin alanının dışındadır. Biz buna “Tıbbi Nebevi” dediğimiz alanla ilgili hadisleri de ekleyebiliriz. Zira peygamberimiz kendi döneminin kültür ve tecrübelerinden yararlanarak bu alanla ilgili hacamat ve çörek otu gibi şifa olabilecek yöntem ve öneriler de bulunmuştur. Bu tür bilgiler bu alana girmektedir. Bu durumda yanlış bir bilgi varsa (aşılama olayında olduğu gibi) ya bizzat kendisi olayın tecrübe edilmesinden sonra (yaklaşık 4-5 ay gibi uzun bir zamandan sonra) düzeltilmiştir.

1 “ أَنْ النَّفْلَ مِنَ الْعِبَادَاتِ وَسُنَنَ الرُّوَايَةِ مِنَ الْعَادَاتِ، ” İbn Abidin, 1992, II, 103.

2 عَنْ سِمَاكِ، أَنَّهُ سَمِعَ مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ يَحْدِثُ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: مَرَرْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَخْلِ الْمَدِينَةِ، فَرَأَى أَقْوَامًا فِي رُغُوسِ النَّخْلِ يَلْقَحُونَ النَّخْلَ، فَقَالَ: «مَا تَصْنَعُونَ هَؤُلَاءِ؟» قَالَ: «يَأْخُذُونَ مِنَ الذَّكَرِ فَيَجْعَلُونَهُ فِي الْأُنْثَى يَلْقَحُونَ بِهِ.» فَقَالَ: «مَا أَطْرُقُ ذَلِكَ يُعْنِي شَيْئًا» فَبَلَّغَهُمْ، فَتَرَكُوهُ وَنَزَلُوا عَنْهَا، فَلَمْ تَحْمَلْ تِلْكَ السَّنَةَ شَيْئًا، فَبَلَّغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «إِنَّمَا هُوَ عَنْ أَنْبَسٍ؛ إِسْنَادُهُ حَسَنٌ، وَأَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَةَ طَرَفُ بْنُ ظَلْفَنْتَهُ، إِنْ كَانَ يُعْنِي شَيْئًا فَاصْنَعُوا، فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلَكُمْ، وَالطَّرَقُ يُخْطِي وَيُصِيبُ، وَلَكِنْ مَا قُلْتُ لَكُمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَلَنْ أَكْذِبَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَوَاتًا فَقَالَ: «مَا هَذَا؟» قَالُوا: «يَلْقَحُونَ النَّخْلَ، فَقَالَ: «لَوْ تَرَكْتُمْ فَلَمْ يَلْقَحُوهُ لَصَلَحَ» فَتَرَكُوهُ فَلَمْ يَلْقَحُوهُ، فَخَرَجَ شَيْبَانَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا لَكُمْ؟» قَالُوا: «تَرَكُوهُ لِمَا قُلْتَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا كَانَ شَيْءٌ مِنْ أَمْرٍ دُنْيَاكُمْ فَاتَّبِعُوا أَعْلَمَ بِهِ، فَإِذَا كَانَ مِنْ أَمْرٍ دِينِكُمْ فَالْيَسْرَ» إِسْنَادُهُ صَدِيقٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ

3 “سُنَّةُ النَّبِيِّ، وَتَرَكْتُهَا يُوجِبُ إِسَاءَةً وَكَرَاهِيَةً” İbn Abidin, 1992, II, 103.

4 “ وَسُنَّةُ الرُّوَايَةِ، وَتَرَكْتُهَا لَا يُوجِبُ إِسَاءَةً ” İbn Abidin, 1992, II, 103; Ebu Nuaymi, 1989, VII, 35.

b) Bir diğer hususta savaş taktiğinde meydana gelmiştir. Sahabelerin önerileri sonucu peygamber savaş taktiğini doğru olan görüşle hemen değiştirmiştir. Bu doğrultuda peygamberin verdiği bir bilgi, (Yüce Allah'ın Kâinata yerleştirdiği) doğa bilimi ve salim aklın gayreti sonucunda yanlış olduğu tespit edilebilen bir bilgi de olmuş olabilir. «... **şayet size söylediğim bir dünya işiyse siz (deney ve tecrübelerinize dayanarak) onu daha iyi bilirsiniz.**» sözü de tamda bunu ifade etmektedir (Müslim, ts, IV, 1835).

Sünneti/Hadisi Huda veya mutekaddimunun da ifade ettiği şekilde ifade edersek şariat alanı ise İslam dininin tebliğ ve tebyin görevi olarak peygambere yüklediği vahyin anlaşılması, açıklanması ve iletilmesiyle birlikte dinin yaşam modeli sorumluluğu alanıdır (Teyalisi, 1999, I, 247; Müslim, ts., I, 256-257). Zira peygamberin ümmetine karşı sorumlu olduğu tebliğ (en-Nahl, 16/35; el-Ankabût, 29/18; el-Cin, 72/23.), tebyin (el-Maide, 5/19; en-Nahl, 16/64; ez-Zuhruf, 43/29; el-Cin, 72/23), temsil (el-Ahzap, 33/21) ve teşri' (et-Tevbe, 9/29; Hud, 11/88; el-Haşr, 59/7) olmak üzere 4 büyük görevi vardır. Bu alanda peygamber devre dışı bırakıldığı zaman bu göreve peygamberin yerine başkasının konulması söz konusu olacaktır. Her ne kadar peygamberi devre dışı bırakmak isteyen gruplar: “bizler, hadis külliyatı karışıklıklarla dolu olduğundan hadisin oluşturduğu dini anlayışa karşıyız, peygamberle bir sorunumuz yoktur, asla bir mümin onu devre dışı bırakmak gibi bir çalışma içerisine giremez” türü açıklamalar yapsa da bu yönde yapılan çalışmalar, insanları söz konusu noktaya doğru götürmektedir. Samimi Müslümanların yapması gereken şey, tamamen hadis külliyatını yok etmek değil, İslam ulamasının çalışmalarına katkıda bulunarak peygamberin sözlerini diğer sözlerden ayırt edebilmek için gayret sarf etmektir.

Bu çalışmalar yapılırken dikkat etmemiz gereken hususlardan biri de peygamberin bir beşer olması yönüyle hata yapma ihtimalidir.

Bir diğer hususta Şariat alanında hata yapması durumunda vahyin kontrolü altında olduğundan hatalarının düzeltilmesi sözkonusudur.

a) Eşlerinin birine kızıp peygamberin balı kendisine haram kılması gibi olaylar bu durumu açıklamaktadır. Nitekim vahiy “*Ey peygamber Allah'ın helal kıldığı bir şeyi niçin haram kılıyorsun...*” (et-Tahrîm 66/1) diyerek yanlış düzeltmiştir (Okumuş, 2006, 27-49). Bu ifadeler buna güzel bir örnek olmaktadır.

b) Bir başka örnek verecek olursak o da iyi olanı terk etme konusunda olmuştur. “*Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (kazanmanızı) istiyor. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*” (Enfal 8/67) diyerek Bedir Savaşı sonrası Bedir'de esir alınması ve esirlerin fidye karşılığında bırakılması olayında olduğu gibi peygamber uyarılmıştır (Okumuş, 2006, 27).

Bu olaylar gösteriyor ki, peygamber dini alanda vahyin kontrolündedir. Bu bilgilere sahip olan bir muhaddis asla (ileride gelecektir) insanlara zehir yemeyi ve idrar içmeyi önermez. Bilakis hadisleri, hadisin sıhhatine, diğer sahih hadislerle ters düşüp düşmediğine ve ayetlerle çelişip çelişmediğine bakmaksızın hadisleri aktarmaz/aktaramaz. Bu ilim adamının diğer hadis kitaplarına olduğu gibi Kütüb-i Sitte veya Tis'a hadislerine bakışı da böyledir, böyle olmalıdır.

Bütün bunlar bize Peygamberin sözlerinin, İslam'ın tebyin, tebliğ, temsil ve teşri konusunda asla bir kenara konulamayacak ve devre dışı bırakılmayacak kadar çok önemli olduğunu göstermektedir. Hadis külliyatı içerisinde varsa bir sorun, Müslüman ilim adamı bu sorunu bahane edip peygamberi devre dışı bırakarak kendisini onun yerine koyamaz! O problemi bu şekilde çözmeye çalışamaz. Deve idrarının içilmesinde şifa olması, (Buhari, 2001, I, 56)¹ hadisin anlaşılması ve çözülmesi çok basit bir mesele olmasına rağmen anlaşılmadığı gibi rivayetlerle hadisler feda edilmemelidir. Zira hadislere bakış açımız Erbabinca bilinmektedir. Herkes bilir ki bir bölgeden başka bir bölgeye gidildiğinde eğer o yörenin önce yoğurdu ve soğanı yenilmezse bağışıklık sistemi alışık olmadığından bölgenin yiyecek ve içecekleri karın ağrıtabilir. Bu sorunla karşılaşılması için önce gidilen yerin yoğurdu ve soğanı yenir ki bağışıklık sistemi yiyeceklere olumlu tepki vererek bir karın ağrısına sebep olmasın. Şayet hadiste ki “*وَأَبُو الْهَيْمَةَ*” devenin idrarının içilmesi ifadesi “*الْبَانِيَهَا*” sütü/yoğurdu ifadesine bir kültür algısı olarak sonradan eklenmemiş ise “ki, bazı rivayetlerde “*الْبَانِيَهَا*” kelimesi yoktur.” (Buhari, 2001, VII, 125).² Bu bir kültürel bilginin aktarılması olduğundan bağışıklık sisteminin alışması için bir deneysel bilgi olarak ifade edilmiştir. Yani devenin

¹ حَدَّثَنَا سَلِيمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَدِمَ أَنَسٌ مِنْ عُكْلٍ أَوْ عَرَبِيَّةَ، فَاجْتَوَوْا الْمَدِينَةَ «فَأَمَرَ هُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِلِقَاحٍ، وَأَنْ يَشْرَبُوا مِنْ أَبْوَالِهَا وَالْبَانِيَهَا» فَانطَلَقُوا، فَلَمَّا صَحُّوا، قَتَلُوا رَاعِي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَاسْتَأْفُوا النِّعَمَ، فَجَاءَ الْخَبْرُ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ، فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ، فَلَمَّا ارْتَفَعَ النَّهَارُ جِيءَ بِهِمْ، فَأَمَرَ فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ، وَسَمَّرَتْ أَعْيُنُهُمْ، وَالْقَوْمُ فِي الْحَرَّةِ، يَنْتَسِفُونَ فَلَا يَسْقُونَ». قَالَ أَبُو قَلَابَةَ: «فَهُؤُلَاءِ سَرَفُوا وَقَتَلُوا، وَكَفَرُوا بِبَيْتِ إِيْمَانِهِمْ، وَخَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ»
² - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا سَلَامٌ بْنُ مُسْكِينٍ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسِ: أَنَّ نَاسًا كَانَ يَوْمَ سَقَمَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْنَا وَأَطَعْنَا، فَلَمَّا صَحُّوا، قَالُوا: إِنَّ الْمَدِينَةَ وَجَمَّةٌ، فَاتَّزَلَهُمُ الْحَرَّةُ فِي ذُوِّ لَيْلَةٍ، فَقَالَ: «اشْرَبُوا الْبَانِيَهَا» فَلَمَّا صَحُّوا قَتَلُوا رَاعِي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَأْفُوا ذُوْدَهُ، فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ، فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ، وَسَمَّرَ أَعْيُنَهُمْ، فَارْتَحَلَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ بِكَيْدِ الْأَرْضِ بِسَابِيهِ حَتَّى يَمُوتَ قَالَ سَلَامٌ: فَبَلَغَنِي أَنَّ الْحَجَّاجَ قَالَ لِأَنَسِ: حَدَّثَنِي بِأَنَّ عُرْبِيَةَ عَاقِبَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَحَدَّثَهُ بِهَذَا فَبَلَغَ الْحَسَنَ، فَقَالَ: «وَيَدِدْتُ أَنَّهُ لَمْ يَحْدِثْهُ بِهَذَا»

idrarının sürekli içileceği anlamına gelmemektedir. Bu bir tecrübî bilgi/ruhsat olarak görülmektedir. Zira buna benzer ruhsat ifade eden hadisler de vardır (Sanâ'nî, 1403, IX, 258).¹ Zevaid hadis cinsinden olduğu için bağlayıcılığı yoktur. Bu gibi rivayetler de bunu desteklemektedir. Yine "Her sabah yedi tane acve hurması yiyene o gün için ona sihir ve zehir zarar vermez." (Buhari, 2001, VII, 140)² gibi hadisler de iyi değerlendirilmelidir.³ Bu gibi hadislerle bahane edilerek hadislere karşı topyekûn savaş açmak problemleri ortadan kaldırmayacak daha da sorunları derinleştirecektir. Zira insanların dini yaşam alanlarının birçoğu (gerek uygulama olsun, gerek inanç olsun) hadisler ve sahabe söz ve uygulamalarına dayanmaktadır. Eğer devre dışı bırakılırsa 1400 küsur yıl ki tecrübe tamamen silinecek, uygulama ve inanç alanları yeniden belirlenecektir. O zaman da peygamberin İslam dininin yorum ve uygulamalarından tamamen uzaklaştırılıp yerine farklı kişileri koyma problemi ortaya çıkacaktır. Bu konuda dini hurafelerden temizlemek isteyenler(!) böylece dini asıl hurafelere teslim etmiş olacaklardır.

2.2. Hadis Tanımı Bilgisizliği

Hadisleri tutarsız ve batıl bilgilerle dolu olarak suçlayanların verdikleri örneklere bakılırsa hadis tanımlarında bir bilgisizliklerinin olduğu görülmektedir (Kandemir, 1997, 45). Önce bu bilgisizlik giderilmelidir.

Hadis ilmi kaynakları incelendiğinde iki tür hadis tanımı karşımıza çıkmaktadır.

1. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerine sünnet/hadis denir (Kazvinî, 2005, I, 99).
2. Peygamber, sahabe ve tabiin söz, fiil ve takrirlerine hadis denir (Kandemir, 1997, 28).

Hadis denilince akla ilk gelen birinci tanımdır. Aslında bu, hadis tanımı olmayıp hadis türlerinden biri olan "merfu hadis" in⁴ tanımıdır. Hadisin genel tanımı ikinci tanımdır (İbm Suveylim, ts., I, 24).⁵ Hadis kitapları da hadisin bu genel tanımını dikkate alınarak yazılmış, bu doğrultuda da hadis külliyatı oluşturulmuştur. Hadislerde problem olduğunu iddia edenlerin sorunlarının kaynağının birisi de bu tanımları karıştırmalarıdır. Yani Kütüb-i Tis'a dediğimiz kitapların içerisinde peygamber rivayetleri diğerlerine göre az yer tutmaktadır. Diğerleri ise sahabe (Mevkuf Hadis) ve tabiin (Maktu Hadis) rivayetlerinden meydana gelmektedir (İbn Hacer, 1326, VII, 33). Bu rivayetler sıhhat bakımından sahih olsa da aktardığı bilgiler bakımından doğru da olabilir yanlıştır. Bu rivayetlerin verdiği bilgilerin hatalı ve yanlış olması, uydurma olduğu anlamına gelmez. Buna Buhari'nin Sahih'i'nde bulunan bir sahabe'nin anlattığı hikâyecik olan, "Maymun Hadisi" diye bilinen rivayeti örnek olarak verilebilir. Olay şöyle anlatılır: "Müslüman olmadan önce/cahiliye döneminde etrafına maymunların toplandığı bir maymun gördüm. Zina ettiğinden dolayı onu diğerleri taşıyorlardı, ben de taşladım." (Buhari, 2001, VII, 44).⁶

Hadisler eleştirilirken mevkuf rivayet, peygamber sözü olarak nitelenmekte ve hadislerin sıhhati tartışma konusu edilmektedir. Gerekçe ise bu hadisin akla uymamasıdır. Oysa hadis sahih (yani bunu söyleyen Ravi bir grup maymunla karşılaşmış, onları biraz izlemiş, daha sonra izlenimlerini aktarmış olması akla aykırı değil)dir. Maymunların taklit yönünü de dikkate aldığımızda bir maymunun taşlamaya başlamasını gören diğer maymunların da taşlaması mantığa uymaktadır. Geriye sahabe'nin bu olayı recimle ilişkilendirmesinin yanlış olması kalmaktadır. Bu bağlamın yanlış olması rivayetin mevzu olmasını gerektirmez. Zira hayvanlar âleminde böyle ilginç olaylar vuku bulabilir.

1 «عن ابن جرير قال: أَخْبَرَنِي رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُهْرَةَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «فِي اللَّبَانِ الْإِبِلِ وَأَبْوَالِهَا تَوَاءٌ لَدَرْبِكُمْ - يَغْنِي الشَّرَّ - وَأَشْبَاهَهُ مِنَ الْأَمْراضِ»

2 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ بَشِيرٍ أَبُو بَكْرٍ، أَخْبَرَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ اصْطَبَحَ بِسَبْعِ تَمْرَاتٍ عَجْوَةٍ، لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سَمٌّ، وَلَا سِحْرٌ»

3 Bunu araştırmak gerekir. Belki zehire karşı vücutta bir direnç oluşturmaktadır, bunu araştırmadan karşı gelmek doğru değildir. Nitekim araştıranlar da şöyle bir sonuca ulaşmışlardır: "Yapılan bilimsel araştırmalarda, **bir ay süreyle günde 7 tane acve hurması yiyen** kimse zehirli maddelere karşı direnç kazanır. Akü ve benzeri kimyasal madde işleyen fabrikalarda çalışan insanlar üzerinde yapılan deneyler neticesinde, böbrekleri felç eden, kurşun ve asit zehirlerine karşı acve hurmasında var olan anti zehir (detoksidan) maddesinin, koruyucu görevi yaptığı tespit edilmiş. Bu konuda başta İngiltere'nin 'Telepati' cemiyeti olmak üzere, muhtelif araştırmacılar tarafından 120 araştırma yapılmış ve sonuçları da yayınlanmıştır. Bu araştırmalardan biri **Goldman**, diğeri de **Andre' Weil** adında iki Yahudi araştırmacıdır. Bunlardan Andrea Wel, "Ajwa Date (Phoenix dactylifera L.) Extract Inhibits Human Breast Adenocarcinoma (MCF7) Cells In Vitro by Inducing Apoptosis and Cell Cycle Arrest " konulu araştırmasında zehirlenmeye karşı 7 adet acve hurması yemenin zehire karşı panzehir olduğunu tespit etmiştir ki, Onun bu tespiti Müslüman olmasına sebep olmuştur." (<http://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/jf401371v>). Bu, sonuçta bir emir değildir, alınması gereken bir tedbirdir. Bunu emir gibi telakki ederek "haydi zehir ve hurma burada alıp deneyelim" demek doğru bir tutum ve davranış değildir.

4 «Rivayet "علم الحديث رواية: هو علم يشتمل على نقل ما أضيف إلى النبي -ﷺ- من قول أو فعل أو تقرير أو صفة خلقية وأفعاله. من قول أو فعل أو تقرير أو صفة خلقية وأفعاله. وكذا ما أضيف إلى الصحابة والتابعين من أقوالهم وأفعالهم. من قول أو فعل أو تقرير أو صفة خلقية وأفعاله. وكذا ما أضيف إلى النبي -ﷺ- من قول أو فعل أو تقرير أو صفة خلقية وأفعاله. وكذا ما أضيف إلى الصحابة والتابعين من أقوالهم وأفعالهم.»

5 «رَأَيْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ قِرْدَةً اجْتَمَعَ عَلَيْهَا قِرْدَةٌ، قَدْ رُنَتْ، فَرَجَمُواهَا، فَرَجَمْتُهَا مَعَهُمْ»

6 «رَأَيْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ قِرْدَةً اجْتَمَعَ عَلَيْهَا قِرْدَةٌ، قَدْ رُنَتْ، فَرَجَمُواهَا، فَرَجَمْتُهَا مَعَهُمْ»

Müslümanların iftiharını olan hadis metodolojisi, şarkiyatçıların dahi hayranlığını çekmiş olmasına rağmen bu metodolojiyi dikkate almamak, yok saymak ilim adamına yakışmayan bir durum olmakla birlikte emeğe saygısızlıktır. Zira (İslam dininin dışındaki) hiçbir dini metinler böyle bir metodolojiye sahip değildir (Hamidullah, 2004, 177).¹ Ancak bu metodolojiye rağmen küçük bir oran olsa da bir hata payı olduğunu kabul etmek gerekir. Yani nasıl ki mevzu veya zayıf dediğimiz hadisler içerisinde bir küçük oranda olsa sahih hadislerin bulunma ihtimali varsa; sahih hadis içerisinde de bu oranda mevzu veya zayıf hadisin girmiş olma ihtimali de vardır.

Hadislerin metodolojisinde hadisler sıhhat açısından değerlendirilirken iki aşamadan geçmektedir. Biri senedin kritiği, diğeri de metnin kritiğidir. Senet cerh ve tadilden geçtikten sonra metnin de özellikle şu iki kritikten geçmesi gerekir:

- 1- Kur'ân'ın sunduğu ana ilkelere ters düşmemek,
- 2- Sahih hadislerin koyduğu anlam örgüsüyle çelişmemek.

Bu iki temel ilkenin yanında hadislerin sıhhati için metnin kritiği yönünden bazı ilkeler de muhaddis ve bilginler tarafından konulmuştur. Ancak bu ilkelerin dikkate değer olmadığı açıktır.

a) Hadislerin Tarihi Verilerle Ters Düşmemesi

Bu ilkenin hadislerin sıhhati açısından konulmasının hiçbir değeri yoktur. Zira tarihi veriler hadisler gibi titiz bir çalışma sonucunda yazılmış ve değerlendirilmiş değildir. Hadislerin sağlamlığı tarihe göre daha güçlü iken güçsüz bir veri güçlü bir veriye ilim açısından delil olarak gösterilemez (Kandemir, 1997, 46). Bunun içindir ki, İmam Azam (ö. 150/767), dönemin en meşhur siyer bilgini olan İbn İshak'ı (ö. 151/768) dinlemeyi, onunla buluşmayı öğrencilerine yasaklamıştır (Hamidullah, 2004, 44). Kaldı ki, birçok olayda birbirinden farklı tarihi veriler mevcuttur. Mesela en basitinden Hz. Peygamberin doğum tarihi, 569 mu, 570 mi yoksa 571 midir? (Hamidullah, 2004, 6). Aynı şekilde Hz. Aişe (ö. 58/678) validemiz evlendiğinde yaşı kaçtı? Bu sorulara Hz. Hatice (ö. 620) validemizin Hz. peygamberle evlendiğinde ki yaşını da ekleyebiliriz. Birbirinden farklı ve çelişen verilere sahip bir ilim dalı hadislerin sıhhati için bir veri olarak gösterilemez.

b) Bilimsel Verilerle Çelişmemesi

Bu ilkenin de hadis değerlendirmesi açısından doğru bir ilke olması mümkün değildir. Zira;

1- Bilimsel veriler değişkendir.

2- Peygamberin hadislerinin bilimsel verilerle çelişmesi kaçınılmazdır. Zira peygamber, ya yaşadığı dönemin kültür ve yapılan deney sonucu elde edilen bilimine göre konuşmaktadır ki, bu bilgilerin günümüz bilimiyle çelişme ihtimali mümkündür. Ya da din çerçevesinde konuşmaktadır ki, buna da bilimin müdahale etmesi mümkün değildir. Her halükarda bu ilke delil olarak kabul edilemez.

c) Arap Dil ve Gramerine Aykırı Olmaması

Bu ilke de zorlamadır. Zira birçok mevzu hadis vardır ki gramerle çelişme imkânı yoktur. Kaldı ki, hadislerin gramerle çelişme gibi bir şansı olabilsin. Bu bakımdan bu gibi ilkelerin hadislerin sıhhati açısından belirleyici hiçbir fonksiyonu yoktur. Kaldı ki peygamberin döneminde Arap dili yazımsal ve gramer olarak kendi yapısını ve ilkesini henüz sistemleştirememiştir. O günün dilinde problem olarak görülmeyen ifade günümüz Arapçasında problemlilik olarak görülmesi mümkündür. Ancak en sağlam iki ana ilke/metot vardır ki o da yukarıda belirlediğimiz iki ilkedir.

d) Akla Uygun Olmalıdır.

Bu ilkenin ifade ettiği ölçü soyut bir kavram olup, elle tutulur hiçbir yanı yoktur. Zira akıl dinde belirleyici değildir. Anlayıcı ve kabul edici bir fonksiyon üstlenmektedir. Akıl ancak doğru olan ilkeler arasında uygun olanı seçebilir. Bu anlamda akla uygun olma adı verilemez. İkelere uygunluk adı verilebilir ki bu da yukarıda sözünü ettiğimiz iki ilkedir.

Bu iki ana metot her ne kadar iyi işletilmiş olsa da bir zafiyet söz konusudur ki, bazı zayıf veya mevzu hadisler sahih kaynaklar içerisinde yer almıştır. Mesela Dehriyyunlar'dan bahseden Kur'ân, onları ateist olarak bize sunarken onları kınamaktadır (Yasin, 36/78; el-Casiye, 45/24). Ancak büyük bir hata olarak Buhari de bulunan veya Buhari'ye ulaşana kadar zamanla tahriflere uğrayarak gelip bugünkü aslını alan bir hadis, her ne kadar senet kritiğini geçmiş olsa da yukarıda bahsettiğimiz metin kritiğinin iki metodundan da geçmesi mümkün değildir. Şu (Kutsi) hadiste olduğu gibi; "Yüce Allah buyurdu ki,

¹ Müsteşriklerin insafsızca eleştirmeleri, bazı oryantalistlerin dikkatini çekmiş, bu insafsızca eleştirenlerden biri de Goldziher'dir. Bunun bile itirafı söz konusudur. Bunun itirafı şöyle dile getirilir; "Robinson, Lovis Massigon'un bir mektubunu zikrederek şöyle anlatır; "Goldziher, derdi ki eğer Müslümanlar bu yöntemleri bizim dini literatürümüze uygulasalardı/tenkit etselerdi, Kitab-ı Mukaddes'ten geriye bize ne kalırdı."

Âdemoğlu zamana söver durur; ben zamanın kendisiyim. Gece ve gündüz ise elimdedir."¹ (İmam Malik, 2004, I, 207). Bu ve buna benzeyen Müşebbihe ve Mücessime'nin yanında Hululiyeye inancında olanların sarıldığı "... Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı..."² Ahmed b. Hanbel, 1995, XII, 275) gibi hadislerin de metin kritiğinden geçmemiş/yeterince dikkat edilmemiş olacakları sahih olarak sahih kaynaklarda yerlerini almışlardır. Ancak bu kaynaklarda bu gibi hadislerin yer almaları nedeniyle "Bütün hadislerin hiçbir önem ve ehemmiyeti yoktur/dini bir bağlayıcılıkları yoktur" gibi hükümler çıkarmak ta doğru bir yaklaşım değildir. Zira her ne kadar bu hadisler, anlam yönünden te'vil edilip İslam'ın ana ilkelerine uydurulmaya çalışılsa da bu hadislerin sahih olmadıkları (insanın Allah'ın şekli ve suretinde yaratıldığı ifadesi, şekilden ve suretten münezze olan yüce Allah'a şekil ve cisim isnat edildiğinden ve zammın Allah olduğunu ifade ettiğinden) açık olduğu için buradan hareketle tüm hadislerle cephe almak ilmi ve akli bir davranış olmamaktadır. Çünkü hadisleri ortadan kaldırmak peygamberin din üzerinde konuşmasını kaldırmak demektir. Bu gibi iddiada bulunmak peygamberin dindeki otoriterliğini kaldırıp, başka unsurları dinde söz sahibi yapmak anlamına gelmektedir. Bu ise ne ilmidir, ne de doğru bir davranıştır.

Sonuç

Hadisleri feda edip hadis düşmanlığı (sözüm ona peygamberi veya dini kurtarma) yapanları yukarıda sözünü ettiğimiz hadis inkârcılarının dışında günümüzde dört sınıf/grup olarak görmekteyiz.

1. Grup (Şahsi Menfaati için Hadis Kullanıcısı): bu grupta insanların ilgisini çekmek, sürekli gündemde kalmaya çalışmak suretiyle para kazanmak isteyenler yer almaktadır.

2. Grup (Savunmacılıkta Şüpheli Yaklaşanlar): bu grupta ise oryantalistlerin hadisleri kullanarak İslam dinini eleştirmeleri karşısında onlara yeteri kadar cevap verme ehliyetlerine sahip ol(a)madıkları için hadislerin dinde bağlayıcılıklarının olmadığını iddia edip oryantalistlerin ellerinden eleştirme malzemelerini alarak kolay yoldan cevap vermeyi seçenler yer alır. Böylece hadisleri hedef tahtasına koymaya çalışanlar arasında yer alırlar. Bu grup zaman zaman hadis inkârcılarıyla aynı safta buluşmaktadırlar.

3. Grup (Grup perestlik karşıtı olanlar): Bu grup ise hadislerin sahih, zayıf, mevzu yönü kendilerini pek fazla ilgilendirmeyen, hiziplerini meşrulaştırmak için özellikle zayıf ve mevzu hadislerle çok yer veren, bu grubun taraftarı olduğu tasavvufçuların doğruyu ve yanlışını karıştırarak İslam dini diye ileri süren hiziplere tepki vermek ve onların ellerindeki argümanlarını almak için hadis düşmanlığı yapanlar arasında yer alanlardır.

4. Grup (Grup perestlikle hadis kullanıcıları): üçüncü gurubun ortaya çıkmasına neden olan uydurmacı, ehli-sünnet şemsiyesinin altında gizlenmeye çalışan, ancak ehli-sünnetle hiçbir ilişkileri olmayan gizemcilerdir.

Bütün bu guruplardan kurtulmanın ve korunmanın yolu, hadisler konusunda sağlam bir bilgiye sahip olmakla mümkündür. Hadisler konusunda dikkat etmemiz gereken hususları şu şekilde sıralaya biliriz:

1. Hadis denince sadece peygamberin sözleri anlaşılmalıdır. Hadis rivayetleri, a) Peygamber sözleri, b) Sahabe sözleri ve c) Tabiin sözleri olarak sınıflandırılmış olmalarına dikkat edilmelidir.

2. Sahih hadis peygamberin rivayeti ise (cerh ve tadil ilmi çerçevesinde) metin kritiğinden geçirilmeli, Zevaid ve Huda hadis türlerinden olup olmadığına bakılmalıdır. Sahabe ve tabiin rivayeti ise doğru olma ve yanlış olma ihtimalinin olduğu göz önünde tutulmalıdır.

3. Hadisler zayıf ise İslam'ın temel ilkelerine (yukarıda belirttiğimiz iki ilkeye) aykırı olmaması durumunda alınabilir olduklarına, yoksa hiçbir kıymetinin olmadığına dikkat edilmelidir.

4. Mevzu hadisler içerisinde de senet kritiğini geçememiş ve metin kritiğini başarıyla tamamlamış olanların zayıf hadis kategorisinde değerlendirilmesine ve diğerlerinin ise hiçbir kıymetinin olmamasına dikkat edilmelidir.

5. Peygamber (sav)'in sözlerinin değerlendirilmesine yaklaşımın nebi ve resul farklılıklarını dikkate alarak ayırım yapılmasının doğru olmadığı bilinmelidir. Doğru olanın bir beşer olması hasebiyle

1 " حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ، قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ: يَسْبُؤُ بَنُو آدَمَ الدَّهْرَ، وَأَنَا " حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَإِسْنَادُهُ قَوِي مُتَّصِلٌ مِنْ جِهَةِ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، وَمَنْقُطٌ مِنْ جِهَةِ خَلَّاسٍ، فَهُوَ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: " Ahmed b. Hanbel, 1995, 17/70; "Edeb", 100 (No. 6181), 8/41; "Tevhid", 35 (No. 7491), 9/143.

2 " حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ، طَوْلُهُ سَبْعُونَ ذِرَاعًا، فَلَمَّا خَلَقَهُ قَالَ: أَذْهَبَ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلِيكَ، النَّفَرِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، جُلُوسٍ، فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيُونَكَ، فَإِنِّيَا تَجِيئُكَ وَتَجِيءُ ذُرِّيَّكَ، قَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَقَالُوا: السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَكَلَّمَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْزَمِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْمُثَنَّى، ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، عَنْ أَبِي أُيُوبَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَفِي حَدِيثِ ابْنِ حَاتِمٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ، فَلْيُجْتَنِبِ الْوَجْهَ، فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ» (Muslim ts., "el-Birr", 32 (No. 115/2612), 4/2017).

bütün sözlerinin aynı değerde olmadığını anlamak açısından sünneti hüda veya zevaid çerçevesinde olup olmadığına bakılarak anlamaya çalışmak yeterlidir.

Hadislere bakış açımızı bu şekilde ayarlamadığımız sürece insanların hadisler konusunda ifrat ve tefritte bocaladıklarını görmemiz daha uzun yıllar süreceğe benziyor. Bütün bunlar hadislerin yerli yerine koyulmadığını göstermektedir. Kimi insanlar, hadisleri Kur'an'la eşdeğerde görerek abartmakta kimisi ise peygamberi bir postacı olarak gördüğünden onun İslam dini hakkında söylediklerinin bir kıymetinin olmadığını inanmaktadır. Bu iki grubun oluşturduğu topluluklar da dikkate alındığında İslam dinine mensup olan insanları ne kadar yaraladıklarını hesap etmek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa (2000). *el-Binaye Şerhü'l-Hidaye*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî (1995). *el-Müsned*. thk. Ahmed Muhammed Şakir, Kahire: Daru'l-Hadis.
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (2001). *el-Camû's-Sahîh*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nasr, Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât.
- Çelik, Ahmet (2008). *Tarihi Süreçte Batını Ve İşari Yorum*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Ebu Nuaymi Ahmed b. Abdillâh (1409). *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Esfıya*. Beyrut: Daru'l Kutübü'l İlmiyye.
- Ebu Şühbe, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim (ts.). *el-Vesîd fi 'Ulumi ve Mustalahi'l-Hadis*. Kahire: Darul-Fikril-Arabi.
- Elbanî, Muhammed Nasiruddin (ts.). *Sahihu ve Daifu Süneni'n-Nesaî*. İskenderiyye: Merkezü Nuru'l-İslâm.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nisâbüri (1990). *el-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*. thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Hamidullah, Muhammed (2004). *İmam-I Azam ve Eseri*. çev. Kemal Kuşçu İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hamidullah, Muhammed (2004). *İslama Giriş*. çev. Kemal Kuşçu, Ankara: TDV. Yayınları.
- Hamidullah, Muhammed (2004). *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam İbn Münebbih*. çev. Kemal Kuşçu, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Kandemir, M. Yaşar (1997). "Hadis". *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. (c. 15, ss. 43-53). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kazvinî, Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ömer (2005). *Meşihatü'l-Kazvinî*. thk. Dr. A'mr Hasan Sabri, b.y.: Daru'l-Beşairü'l-İslâmiyye.
- Müslim, Ebû'l-Hasan Müslim b. el-Haccâc (ts.). *el-Camiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdulkakî, Beyrut: Daru İhyai Turasi'l-A'rabî.
- Nesai, Ebu Abdillâh Ahmed b. Şuayb (1986). *es-Sünenü'l-Kübra Li Nesaî*. Halep: Mektebü'l-Mektubatu'l-İslâmiyye.
- Okumuş, Mesut (2006). Kelam-i İlahi Oluşunun Kanıtı Olarak Kur'an-ı Kerim'de Hz Peygambere Yönelik Uyarı ve Tehditler. *İslami İlimler Dergisi*, S. 1, s. 27-49.
- Sanâ'nî, Ebu Bekr Abdurrazzâk b. Hammâm b. Nâfi' el-Yemânî (1403). *Musanef*. Thk. Habiburrahmân el-'Azamî, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme (1993). *el-Mebsud*. Beyrut: Daru'l Marife.
- Suyûtî, Celaleddin es-Suyûtî (2005). *el-Camiü'l Kebir*. thk. Muhtar İbrahim en-Nahic vd. Kahire: Cumhuriyetü Mısıri'l-A'rabîyye.
- Şenkîti, Muhammed el-Hâdir b. Seyyid Abdillâh b. Ahmed. *Keşerü'l-Ma'anî*. 14 Cilt, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1. Baskı, 1415/1995.
- Teyalisi, Ebu Davut Süleyman b. Davud b. El-Carüd et-Teyalisi (1999). *Müsnedi Ebi Davud et-Teyalisi*. thk. Doktor Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Mısır: Dru Hicr.
- İmam Malik, Ebû Abdillâh Malik b. Enes el-Asbahî (2004). *el-Muvatta*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, BAE: Ebu Zabi.
- İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz İbn Abidin (1992). *Reddü'l-Muhtar Ala Durri'l Muhtar*. Beyrut: Daru'l Fikr.
- İbn Hacer, Ebu Fadl Ahmet b. Ali (1326). *Tehzibu't Tehzib*. Hindistan: Matbaatu Dairretü'l Mearifi'n Nizamiyye.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî (1995). *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: Daru'l-Hadis.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid/Mace el-Kazvinî (2009). *Sünenü İbn Mace*. thk. Şuayb el-Arnayut vd. Halep: Daru Risaletü'l-A'lemîyye.
- İbn Süveylim, Ebu Şühbe Muhammed b. Muhammed b. Süveylim (ts.). *el-Vesîd fi 'Ulumi ve Mustalahi'l-Hadis*. Kahire: Darul-Fikril-A'rabî.
- Yüksel, Edip (1997). *Üzerinde 19 Var*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0158963#pone-0158963-t001>